OIKEUSMINISTERIÖ

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Itsehallinto ja yhdenvertaisuusyksikkö
Nv Yrsa Nyman

LAUSUNTO
30.11.2021

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle kalastuksesta Tenojoen vesistössä tehdyn sopimuksen 5 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun kalastussäännön voimassaoloajan pidentämisestä noottienvaihdolla Norjan kanssa tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi (HE 219/2021 vp)

Maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä kirjallisen asiantuntijalausunnon otsikossa mainitussa asiassa. Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi kalastuksesta Tenojoen vesistössä Suomen ja Norjan välillä tehdyssä sopimuksessa tarkoitetun kalastussäännön voimassaoloajan pidentämisestä noottienvaihdolla Norjan kanssa tehdyn sopimuksen. Sopimuksella poikettaisiin maiden välillä vuonna 2017 tehdystä kalastussopimuksesta siten, että nykyisin voimassa olevan kalastussäännön voimassaoloaika jatkuisi kaksi vuotta toukokuuhun 2024.

Oikeusministeriö pitää ympäristöperusoikeuden kannalta tärkeänä, ettei päädytä tilanteeseen, jossa ei ole voimassa olevaa kalastussääntöä. Esityksessä esitetään kalastussäännön voimassaolon jatkamista kahdella vuodella, mitä oikeusministeriö on asian valmistelun aiemmassa vaiheessa pitänyt mahdollisena.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että nykyisen kalastussäännön voimassaolon jatkaminen tarkoittaa sitä, että saamelaisten oikeuksien toteutumisen kannalta epätyydyttävä tilanne jatkuu suunniteltua pidempään. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan 5/2017 vp kalastuksesta Tenojoen vesistössä Norjan kanssa tehdyn sopimuksen ja sen olennaisena osana olevan kalastussäännön osalta todennut seuraavaa: ”Ottaen huomioon, että kalastaminen kuuluu hyvin olennaisesti ja erottamattomasti perinteiseen saamelaiseen elämänmuotoon, hallituksen esityksen saamelaistenkin kalastusta koskeva asuinpaikkaperusteinen rajaus estää muualla asuvia saamelaisia harjoittamasta kulttuuriaan Tenojoella tavalla, jota ei voida pitää ongelmattomana. Tämän vuoksi perustuslakivaliokunta katsoo, että perustuslain 17 §:n 3 momentista johtuvista syistä oikeus kalastaa Tenojoella olisi pitänyt turvata ehdotettua laajemmin saamelaisille asuinpaikasta riippumatta ja kohdistaa kalastusrajoitukset voimakkaammin sellaiseen kalastukseen, joka ei nauti perustuslain 17 §:n 3 momentin ja YK:n KP-sopimuksen 27 artiklan mukaista suojaa.”

Esityksen vaikutusten osalta tuodaan esityksessä esille, että saamelaisyhteisö on esittänyt kritiikkiä nykyistä kalastussääntöä kohtaan. Lisäksi todetaan, että nykyisen kalastussäännön voimassaolon jatkaminen tarkoittaa sitä, että nykyiset saamelaisten oikeuksiin kohdistuvat kalastusrajoitukset jatkuvat suunniteltua pidempään. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan esityksessä olisi asianmukaista tuoda esille, että myös perustuslakivaliokunta pitää nykyistä tilannetta saamelaisten oikeuksien toteutumisen kannalta epätyydyttävä.

Esityksessä tuodaan esille seuraavaa: ”Kalastussäännön uudistamisneuvotteluilla pyritään jatkossakin turvaamaan lohikantojen kestävä hyödyntäminen ja hoito sekä kantojen moninaisuus. Esitys on sopusoinnussa edellä mainittujen perustuslain säännösten kanssa.” Oikeusministeriön mukaan olisi asianmukaista tuoda esille myös valtioneuvoston tahtotila edistää saamelaisten oikeuksia kalastussäännössä. Asettaessaan valtuuskunnan kalastussääntöä koskevia neuvotteluja varten valtioneuvosto korosti, että Suomen lähtökohtana neuvottelussa on, ettei Tenojoen vesistön lohikantojen elpyminen vaarannu. Valtioneuvosto edellytti myös, että neuvottelussa on edistettävä saamelaisten oikeuksien toteutumista.

Saamelaisten oikeutta harjoittaa saamelaisia perinteisiä elinkeinoja on käsitelty oikeustapauksissa viime aikoina. Norjan korkein oikeus on 11.10.2021 Fosen -tapauksessa (HR-2021-1975-S) katsonut, että kaksi isoa tuulipuistoa haittaa saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan ja muodostavat korkeimman oikeuden käsityksen mukaan KP-sopimuksen 27 artiklan loukkauksen. Tämän vuoksi Norjan korkein oikeus on katsonut, että hankkeelle myönnetyt luvat ovat mitättömiä (tuomio: https://www.domstol.no/enkelt-domstol/hoyesterett/avgjorelser/2021/hoyesterett-sivil/hr-2021-1975-s/).

Ruotsin korkein oikeus antoi 23.1.2020 tuomion asiassa, joka koskee Girjaksen saamelaiskylän kollektiivisia metsästys- ja kalastusoikeuksia valtion maalla (T 853-18; https://yle.fi/uutiset/3-11172795; https://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/2327/442a353b-e016-4d22-8537-cdac3cd0e1e5.pdf). Tuomion mukaan saamelaiskylän oikeus perustuu ylimuistoiseen nautintaan ja se sisältää oikeuden luovuttaa metsästys- ja kalastusoikeuksia tietyllä alueella.

Suomessa korkein oikeus on syyskuussa 2019 myöntänyt syyttäjälle valitusluvan kahdessa asiassa, jotka koskevat saamelaisten kalastusoikeuksia Tenojoen vesistöön kuuluvissa Utsjoessa ja Vetsijoessa (diaarinumero KKO:ssa R2019/424 ja R2019/425). Valitusluvat koskevat saamelaisten kulttuurista perusoikeutta kalastuksen harjoittamiseen ja kalastusrajoituksia sisältävän lakien tulkintaa perusoikeuksien näkökulmasta.